

strādnieku kultūras jautājumiem, un tad pielikumā Bücherwarte atsauksmes par vērtīgākām jauniznākušām grāmatām, tiklab no daiļliteratūras, kā mākslas, zinātnes un politikas. Austriešu žurnāls gan mazāks, bet toties tā stiprā puse ir praktiskums. Tur atrodam ikvienā numurā gatavus runu konspektus līdz ar literatūras norādījumu par visiem svarīgākiem tekošiem strādnieku kustības jautājumiem. Arī Bildungsarbeit sniedz katrā burtnīcā plašu bibliografiju. Vēl būtu jāpiemin Austrijas sociālistisko skolotāju, pionieru vadītāju un bērnu draugu kopīgais izdevums Sozialistische Erziehung un brīvdomātāju internacionāles Vinē izdotais un ciņai pret baznīcu veltītais žurnāls Der Atheist.

Beidzot jāizrāda, ka visus augstāk apskatītos žurnālus var izrakstīt caur Kult. Balss grāmatveikalu. bk

AMERIKĀNU ROMĀNI

Starp iezīmīgākiem amerikāņu 1930 g. iznākušiem romāniem jāpiemin kritiķu cildinātais O. Flaherti Lopu atgriešanās (Return of the Brute). Tā ir grāmata, kas kā daudzas citas notēlo kara spēku par vienkāršu apkaujamo lopu baru — modinot cilvēka cieņas visasāko protestu. Vēl vairāk atzinības izpelnījusies Sommerseta Mogama grāmata Džentlemens priekšnamā (The Gentleman in the Parlour). Tā esot pati labākā grāmata par ceļošanu. Te dzirdama, redzama, sajūtama Austrumu atmosfāra, kā arī tēlotas spilgtas ainas no ķīniešu, malaļu, birmaņu u. c. dzīves. Ievērojams arī Natana Aša romāns Iz maksā (Pay Day), kas sniedz tipiska pusizglītota amerikāņu klerika dzīves tēlojumu. Visa romāna darbība norisinājas vienas dienas laikā. Dināmiski skaistās krāsās zīmētas Ņujorkas nakts ainas. Vēl atzīmējami — krievu valodā tulkotais, Īrijā aizliegtais A. Heksli romāns — Caur dažādiem stīkliem un Ervina Sivera romāns Kompānija. Pēdējā daudz satīras un humora par Amerikas klerikalismu. AZ

KINO, RADIO, MŪZIKA

KĀ KINO GATAVO KARU

Beidzamos gados pasaules kinematogrāfijā manāms diezgan ass kara filmu uzplūdums. Sevišķi tas sakāms par Vāciju un tad par Amēriku.

Pēc sava satura šīs kara filmas ļoti dažādas. Tās vispirms nelielas, labi inscenētas komēdijas, kurās galvenā loma piešķirta visādiem kara varoņiem, tad vēsturiskās filmas. Pēdējās aizved skatītāju atpakaļ tālos bijušos laikos pie lielām kara vadoniem un varonīgām spīdošām kaujām. Beidzot pasaules kara inscenējumi. Tie visvairāk izplatīti un sastopami. Viņi savukārt sadalās divās daļās. Vispirms tādos inscenējumos, kur tiek attēlots kāds neliels patiess izvilkums no nesenā pasaules kara vēstures, tad tādas, kur ar faktiskā materiāla palīdzību tiek izveidota kāda drāma pēc vispārējās kinematogrāfijas pieņemtām šablonām.

Kara filmu uzplūdums, kas vēl arvienu uzrāda tendences augt, zināms, nav bez sava iemesla. Te ir kaut kas analōģisks, radniecisks ar literatūru, kuŗa arī beidzamā laikā izmet tirgū veselīem vezumiem dažāda biežuma un kvalitātes kara romānu. Tikai tie būtiskie iemesli, kas izsauc šīs abas tikko pieminētās parādības skaidrāk, jauzāmāk vērojamas kinō produkcijā, nekā rakstniecībā. Un šie iemesli būtu — to pacifisko izjūtu un domu izīršana pilsoniskā sabiedrībā, 403

kuŗu spējā augšana tik lielā mērā bija manāma beidzamos kara un pirmos pēckara gados.

Beidzamie trīspadsmit gadi, kuŗi mūs tagad atdala no nesenā briesmīgā pasaules kautiņa, ir gandrīz nepārtraukti pagājuši vienās lieliskās, skaistās miera deklarācijās un atteikšanās no kara uz mūžīgiem laikiem, bet tanī pašā laikā arī nepārtrauktā, asā, nežēlīgā apbruņošanās sacensībā un jaunu slaktiņu gatavošanā. Nobriest jauni asiņaini kuŗi, jo tāda jau ir kapitālistiskās iekārtas būtība, bet viss tas tiek smalki un veikli noplīvuots ar liberālām, miermīlīgām, pacifiskām frāzēm, kuŗas savā gala rezultātā nav nekas cits kā tikai nevainīgs un bezkaitīgs cukurūdens. Lielkapitāls, kuŗu rokās atrodas kino, liek tiem mākslas darbiniekiem, kas sevi saistījuši šinī nozarē, darīt to, kas viņam — lielkapitālam — pa prātam, jo pēdējais zin, ka kino ir varens ierocis tautas masu psiholoģiskā iespaidošanā. Un kinoprodukcija bez bailēm iet zem saldiem antimilitārisma karogiem, bet gala iznākumā aizved pavisam pie kautkā pretēja. Virsējām pacifisma tendencēm cauri sūcas nepārprotama kara cildināšana, uzvaru un pametumu slavināšana, kas lielā mērā palīdz no jauna atsvaidzināt nacionālās jūtas un šovinistisko domu gaitu.

Tagad pašlaik mēs noteikti atrodamies tais apstākļos, kuŗi mums skaidri norāda uz to, ka ar liberālo pacifismu iet ātri un noteikti uz beigām, ar to liberālo pacifismu, kuŗam vēl nesen bija tik daudz karstu piekritēju. Un tas vienīgi tamdēļ, ka pašreizējos apstākļos viņš tagadējai kapitālistiskai iekārtai nemaz nav vairs piemērots. Viņa liktenis nomirt, jo ātrāk, jo labāk, lai dotu vietu tādām jaunam plūdumam, kas sagatavotu sabiedrības psihiku jaunām kara iespējamībām. Šis psiholoģiskais process, kā jau mēs minējām, vislabāk nojauzams filmā, kā tur piegāja pie kara materiāla vairākus gadus atpakaļ un kā tuvojas un paņem šo pašu materiālu tagad. Nedaudzi sekojošie atsevišķie filmu iztirzājumi mums vēl vairāk apstiprinās izteikto domu un slēdzienu pareizību.

Pasaules kara beidzamos gados kad pilsonības, sevišķi sīkpilsonības ideāliem sāka lobīties nost ne tikai viņu ārējā jaukā krāsa, bet tie sāka irīt pat pašos pamatos, pamazām izauga pacifiskās idejas, maigi nocukurotas ar vispārcilvēcīgo humānismu. Politikā tas sevišķi bija nomanāms Apvienoto valstu prezidenta Vilsona miera darbībā. Kinematografijā turpretim parādās vesela rinda pretkara filmu, kas ar lielu māksliniecisku patiesību, spēku un atklātību rāda visas pasaules kara briesmīgās neļēdzības un šausmas. Divi ievērojami amerikāņu režisori Dāvids Griffiths un Tomass Inss, vidējās un sīkburžuāzijas pārstāvji, izlaiž ap to laiku atklātībā katrs savu ievērojamu lielu „bojevīku“, „sezonas naglu“. Tas ir 1917 gadā, kad parādās Griffitha filma — Pasaules sirdis — un Insa — Civīlizācija. —

Griffitha, kā mākslinieka, ceļš diezgan lūzumains. Tā, piemēram, dažus gadus pirms filmas — Pasaules sirdis. — radīšanas, patriotisma ziedu laikā, viņš, šis pats Griffiths, nāca klajā ar darbu — Nācijās dzimšana, — kas savā būtībā nav nekas cits kā kara un šaura šovinisma slavināšana un ieteikšana. Uzburdams veselu rindu grandiozu ainu no cīņām starp Amerikas ziemeļu un dienvidu štātiem, Griffiths rekomandēja sevi par simtprocentīgu amerikāņu patriotu. Bet pavisam jau kas cits ir viņa pieminētā filma — Pasaules sirdis. — Šeit jau Griffiths uzstājas kā noteikts antimilitārists. Viņš aizmirst visu savu lielo neseno naidu pret nēģeriem, aizmirst kara jaukumu un varonības slavināšanu, un sniedz skatītājam istu un neviltotu kara attēlojumu. Viņš ar satricinošu māksliniecisku

spēku dod veselu virkni ainu no nežēlīgām asām kaujām un rupjās, grūtās ierakumu dzīves, kas aiznes priekšlaicīgi kapā simtiem un tūkstošiem jaunu ziedošu dzīvību. Šajā filmā Griffiths parādās ne tikai kā liels ievērojams mākslinieks, bet arī kā brīvs, saprotošs cilvēks. Tā viņš, piemēram, rāda, kā viena un tai pašā granatu bedrē mirst nēģeris un amerikānis-varonis, starp kuņģiem ikdienišķā dzīvē tik liela nepārejama sabiedrības aizspriedumu plaisa, līdz ar to izveidojot no šī notikuma arī vienu no filmas labākiem momentiem.

Tomass Inss ir drusku savādāka tipa režisors, nekā Griffiths. Viņš pirms savas lielās filmas — *Civilizācija* — radišanas producēja vairumā tā saucamās kovboju filmas, filmas no tālo Rietumu dzīves, kuņas tik ārkātrīgi patik pusaudžiem un arī dažam labam romantiskākam pieaugušam cilvēkam. Ar savu filmu — *Civilizācija* — Tomass Inss izdarīja savā jaunradišanā spēju pagriezianu, dodams visai nosvērtas un patiesas ainas no lielā impēriālistiskā kara. Pēc savām darba metodēm un idejkiem uzskatiem viņš šini filmā neko daudz neatšķiras no Dāvida Griffitha. Tāpat lieto daudz faktiskā materiāla un sit uz skatītāja cilvēcīgām jūtām.

Tikko pieminētās divas filmas bija tikai sākums nākošiem tāda paša virziena darbiem. Pēc kara beigšanās arī Eiropā sāka parādīties antimilitāristiska rakstura filmas, piemēram franču režisora Ābela Gansa filma — *Es apsūdzu*. — Savas mākslinieciskās kvalitātes un idejiskās skaidrības ziņā visas šīs filmas dažādas, lielā mērā atkarībā no tā, cik īpatnēji un svaigi pratis apstrādāt faktisko materiālu attiecīgais režisors un kādi viņam bijuši šajā ziņā uzskati.

Arī Amērikā minētās antimilitārās filmas parādās arvien un arvien vairāk, savu kulminācijas punktu sasniedzot filmā — *Lielā parāde*, — kuņu rada ievērojamais režisors Kings Vidors, no visiem režisoriem, laikam, kā mākslinieciski, tā arī idejiski viskreisāk noskaņotais. Viņu varētu apzīmēt par kreisās, progresīvās intelliģences pārstāvi.

Filma — *Lielā parāde* — parādījās 1926 gadā un sacēla veselu senzāciju. Nekur līdz šim nebija ar tādu vienkāršību un dabīgumu pierādīta un mākslinieciski parādīta visa kara nevajadzība un nejēdzība, kā šini tikko minētā filmā. Filmās varoņi — divi pavisam ikdienišķi amērikāņi, kas pēc savas dabas nav nekādi varoņi, pret pašu gribu, apstākļu spiesti, nonāk frontē, kaujas līnijā un te pārdzīvo visai baigus brīžus starp nāvi un dzīvību, ārkārtīgā postā un grūtumā. Visu to Kings Vidors savā filmā rāda bez kāda pārspilējuma vai ārkārtīgas tendences, ļoti patiesi un diezgan objektīvi, bet ar tādu māksliniecisku intensivitāti, izjūtu dziļumu un tehnisku meistarību, ka neapšaubāmi šī filma dod ļoti jūtamu triecienu iepūtīgam un nolakotam militarismam.

Bet šo pēdējo trīspadsmit gadu laikā, kopš izskanējis beidzamais kara šāviens, visā pasaules sabiedrībā un atsevišķās valstīs daudz arī kas grozījies. Veco konfliktu un strīdu vietā, kas īsi pēc vispārējā miera noslēgšanas likās itkā zināmā mērā izlīdzināti, radās jauni sarežģījumi, jaunas nesaprašanās, un tās arvien grūtāk un grūtāk nācās nolīdzināt. Tagad jau nojauzamas vispārējas jaunas katastrofas, kur atkal viena tauta pret otru metīsies ar ieročiem rokās, domādamas vismaz tā nolīdzināt neizlīdzināmās plaisas. Līdz ar to sākās jauna intensīva bruņošanās, pagaidām maskēta ar miera frāzēm. Bet ar to vien vēl nepietiek. Nepieciešami arī sabiedrības psiholoģiju maz pamazām noskaņot šini virzienā. Un to arī dara, mākslā, citur. Jo sevišķi spilgti šīs tendences nojauzamas pasaules kinematografijā. Šajā ziņā šo mākslas nozari var

droši nosaukt par barometri. Kara filmas, kā mēs jau sākumā atzīmējām, mazumā neiet, pat otrādi, viņu daudzums pieaug, bet tās jau tagad pavisam cita rakstura. Kara filmas sāk piepildīt ar varonības patosu, kara mēchanizāciju pārvērš tautas nacionālo spēku izteicējā, kuŗu savukārt apgaro lielās cilvēku masas, kas pašreizēdīgi cīnās par savu tēviju. Pagaidām vēl filmās militārisms nav sacēlies visā savā kailumā un nejdēdzīgā varenībā, vēl tas līdz zināmam laikam slēpjas zem asarainas sentimentalitātes un vispārējām, ļoti plānām, caurredzamām miera un atbrūošanās frāzēm. Bet nav tālu tas laiks, kad būs nomesti beidzamie plīvuri.

Pie kara filmām ar apslēptu militārisma tendenci pieder 1927 gada slavenā produkcija — Dzelondrātis — kuŗā galveno lomu spēlē pazīstamā kino dīva Pola Negri. Šīs filmas saturs divu siržu tragēdija, kas traktēta ārkārtīgi šablōniski un asaraini-sentimentāli. Kā fons šai tikko minētai divu siržu tragēdijai pasaules kara lauks, ar viņa varoņu cīņām, ciešanām un pašreizēdīgo nāvi. No kara realitātes te vairs ne vēsts. Tikai salkana, sīkpilsoniska, ļegana, pat ne stipra romantika, kas saldi iemidzina tautas pašizsardzības instinktus.

Šini pašā 1927 gadā parādās arī otra pazīstama kara filma — Spārni — ko izgatavojis maz pazīstamais amērikāņu režisors Viljams Velmans. Šī filma pirmām kārtām ievēribas cienīga ar to, ka viņā sevišķi asi un redzami jauzams tas idejiskais lūzums, kas noticis beidzamos gados pasaules kinematograffijas produkcijā. No tā bijušā antimilitārisma un pacifisma, ko mēs tik spilgti vērojām tādās filmās, kā — Lielā parāde — un kaut arī — Pasaules sirdis — palikusi vairs tikai sena, vīstoša smarža. Filmā — Spārni — visai maz pat tās salkanās sentimentalitātes, ar kuŗu tā varēja dižoties Pola Negri produkcija — Dzelondrātis. — Spārnos — dīezgan kaili un atklāti tiek jau slavināta kara mēchanizācija, šajā gadījumā gaisa flote, kā visai ievērojams un moderns kaujas līdzeklis. Pacifismam šai filmā jau piešķirta tikai viēes lapas loma. Produkcija — Spārni — jāatzīstās, uzņemta un montēta ar lielu tehnisku veiksmi un māksliniecisku spraigumu. Tās lieliskās varonīgās gaisa kaujas rietumu frontē, ko rāda šī filma, lielais mašīnu daudzums un bezbailīgie lidotāji neapšaubāmi atstāj lielu iespaidu uz skatītāju masām un audzina viņas militāristiskā garā.

Nākošais 1928. gads ievērojams ar divām lielām kara filmām. Viņas izlaidušas atklātībā angļu fabrikas. Ideoloģiski šīs filmas maz ko atšķiras no augstāk pieminētās filmas — Spārni — tikai tēmātiskas dažādības ziņā viņas, jāatzīstās, ir gan jauns solis uz priekšu. Bet tas sensacionālākais pie šīm filmām ir tas, ka šīs kara filmas, neskatoties uz to, ka viņas izlaistas, kā mēs jau minējām, no angļu fabrikām, tomēr guvušas lielus necerētus panākumus arī pretinieku zemē, un proti, Vācijā. Kā redzams, pateicoties saimnieciskiem apstākļiem, sabiedriskie uzskati bijušās pretinieku zemēs tā mainījušies, ka pat iespējama dažbrīd abpusēja saprašanās, vismaz lojālitate.

Pirmā no šīm tikko pieminētām filmām saucas — Jūras kauja pie Folklandu salām — un ir radīta uz patiesa vēsturiska materiāla pamata. Viņa tēlo patiesu kauju starp četriem vācu kreiseriem un divkāršu pārspēku — astoņiem angļu kreiseriem. Šini sadursmē vācu eskadra bija cīnījusies līdz beidzamai iespējai, un neskatoties uz vairākiem pamiera priekšlikumiem, nebija padevusies, un tamdēļ beigu beigās visa nogremdēta. Vācu eskadras komanda un virsnieku sastāvs bija izrādījis nepārspējamu varonību, kuŗas lielumu pavairo vēl tas apstāklis, ka pārēizi aizstāvēties nebija bijis iespējams, jo angļu kreiseri bija apbrūnoti ar daudz

labākiem un tālāk šaujošiem tājšāvēju lielgabaliem. Filma, jāatzīstas, uzvesta un montēta pirmklasīgi. Pakāpeniskā vācu kara kuģu nogremdēšana filmā tiek demonstrēta ar lielu efektu un sulīgu drāmatismu. Tādējādi vienkārša īsa kara kronika ar modernās tehnikas palīdzību pārvērsta mākslas darbā, kas visai asi un jūtami iedarbojas uz skatītāju patriotiskām jūtām. Vāci, nebūdami mulķi, filmas kōpijai savā zemē uzlikuši pie tam vēl arī visai zīmīgu uzrakstu — Četri pret astoņiem.

Otra no pieminētām 1928 g. angļu filmām saucas — *Somma*. — Arī viņa izveidota uz faktiskā kara materiāla pamata, bet pēc sava satura nav jau vairs tik šaura un epizodiska kā — *Jūras kauja*. — *Sommā* — tiek tēlotas lietās vēsturiskās 1916 gada kaujas. Zināms, nevar noliegt, ka arī šinī filmā nebūtu zināms procents pacifisma, kas objektīvi mēģina atklāt visu kara šausmu nevēdzību. Bet tomēr visam tam cauri gaiši spīd sēras pēc kritušiem varoņiem izlietām asinīm, pazaudētām kaujām, lielām pārestībām, ko pārcietusi tauta, un blāzmojas karsta, mēma aizgrābtība uzvaras un bijušās slavas priekšā. Filma neviļus pamodina skatītājos apslēptas patriotiskas jūtas un ciešu apņemšanos arī nākamībā tādos pašos līdzīgos liktenīgos brīžos rīkoties pēc tikko redzētiem veciem labiem paraugiem.

Kā neliela, bet ķērcoša disonance šo patriotisko filmu plūdu vidū jāuzskata ievērojamā filma — *Rietumu frontē bez pārmainām*. Zināms, atklātības un idejiskās noteiktības ziņā viņa nevar mēroties ar tādu pretkara filmu, kā *Vidora — Lielā parāde* — bet tomēr īnī melnā bezcerību laikā arī viņa ir liels un patikams atsvaidzinājums. Filma — *Rietumu frontē bez pārmainām* — veidota pēc vienvārdīgā *Remarka* romāna, un vēl vairāk piesātināta ar emōģijām un drāmatismu, kā minētais romāns. Pēc sabiedrības vairākuma un sevišķa valdošo aprindu domām, šī filma ir parādījusies vairāk kā nelaikā, un savā būtībā ķecerīga, nemorāliska. Tamdēļ ļoti daudz valstis viņa vai nu pilnīgi aizliegta vai arī izrādīta ar lieliem skandāliem. Tas ir ļoti zīmīgs un daudzrunājošs fakts, par ko jo sevišķi var klusībā priecāties visi nākošā kara piekritēji. No spilgtā pēckara pacifisma tautās vairs nav ne jausmas. Sabiedrība ir jau diezgan labi sagatavota priekšā stāvošam lielam slaktiņam. Panākumi redzami.

No beidzamā laika kara filmām, kas ar neatslābstošu enerģiju vēl joprojām turpina iespaidot sabiedrību akla patriotisma garā, atzīmēsim vēl tikai divas lielas filmas. Abas viņas izgatavotas Vācijā. Šī valsts kara filmu izlaišanā beidzamā laikā palikusi sevišķi aktīva, un šinī ziņā tagad ieņem pirmo vietu starp visām pasaules valstīm, atstādama pat bagātās Amērikas Apvienotās Valstis otrā vietā. Pirmā no šīm vācu filmām saucas — *Rietumu fronte 1918 g.* — (inscenējis slavenais *Pabsts*). Šī filma ir izgatavota pēc *Johansena* romāna *Četri kājnieki*. Filmas centrā četri draugi — kājnieki, kas ierakumos un uzbrukumā cīnās plecu pie pleca, kas aizmugures darbus strādā visi kopā, kas atpūtā un rezervē ir visi kā viens, un bez tam vēl viens virsnieks — leitnants, varonības un patriotisma iemiesojums. Filmas fons — ierakumi, uzbrukumi, ainas slīmnīcās un ievainoto agōnijas — briesmīgs, asinis stindzinošs, pat atbaldošs. Bet minētais drausmīgais fons ņemts tikai ar smalki aprēķinātu nolūku, lai uz viņa nepatikamā, riebīgā melnma vēl vairāk izceltu un glificētu šo visu četru kājnieku un virsnieka paš aizliedzīgo varonību, izturību, šausmīgās ciešanas un aso savstarpējo draudzības un kopības sajūtu un domu ar visu daudzmiljono armiju un tautu. Neapšaubāmi, ka filma panāk savu — viņas patriotiskais agre-

sīvais moments daudz spilgtāks un ar laiku nomāc skatītāja apziņā nepatīkamo kara tiešamības fonu.

Otra vācu patriotiskā filma ir jau ar vēsturisku sižetu, un iet zem nosaukuma — Beidzamā kompānija — ar Konrada Feida līdzdalību. Savā darbībā šī filma aizsauc skatītāju atpakaļ uz Napoleona kara laikiem. Filmas īss saturs šāds: Divpadsmit varoņiem jāaizsedz vācu armijas atkāpšanās. Viņiem jāaizkavē franči piekāda purva, nelielās dzirnavās, kamēr pārējā vācu armija pāriet tuvējo tiltu. To viņi arī izpilda, bet nevienādā cīņā krīt. Filma ieturēta drūmās krāsās, meistariski izvesta, vienkārša, pilna īsta, aizraujoša drāmatisma, ka atstāj neizdzēšamu iespaidu, bet dūšīgos cīnītājus pacel tautas varoņu augstumos. Filmas iespaidu lielā mērā sekmē arī ģēniālā Konrada Feida spēle. Neapšaubāmi, ka tā ir labākā filma, ko vāci beidzamos gados laiduši atklātībā. Un cik zīmīgi — tā ir simtprocentīgi patriotiska filma, kas vareni un nepārspējami runā uz vācu nacionālām jūtām.

Ir arī bez šīs patriotiskās filma citas uz vēsturisku vielu, piem., no Fridricha Lielā laikiem ar populāro Otto Gebūru, bet tās tālu nesasniedz to lielo iespaidu, ko spēj radīt tikko apskatītā — Beidzamā kompānija. —

Ar to tad es beidzu savu rakstu. Man liekas, tagad būs diezgan skaidrs, ka lielais karu filmu uzplūdums beidzamā laikā ir visai zīmīgs. Tā ir enerģiska sabiedrības gatavošana nākošiem, vēl briesmīgākiem kariem.

Aleksandrs Čaks

Beidzamā laikā Rīgas kino nav parādījis nekas sevišķs. Rāda diezgan jau apnikušās skaņu operetes, vienu ar lielākiem, otru ar mazākiem panākumiem.